

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Ds R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Ds D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Ds H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Batavia; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen
Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V. — Goes

Postrekening Nummer 406040 ten name van
BUREAU „DE REFORMATIE“ — GOES
Telefoon 2424

Abonnement: f 4.— per half jaar bij vooruitbetaling
Voor het Buitenland en Ned. Indië f 10.— per jaar
Advertentiën: 10 cent per mm. Losse nummers 20 cent

INHOUD: Hoofdartikel: De eeredienst niet gediend door de „liturgische beweging“, 2. — Uit de Schrift: Eenvoudige aanbidding van den eenvoudige (Philipp. 2:10). — Kerkelijk leven: Het éénheidspunt. Trouwelooze verlaten van den dienst enz. enz. Een „ironisch“ ver-

haal. — Op en om 't kerkplein: „Oetjeeten“. — Gedicht. — Pop. Wetensch. Schetsen: Oordeel naar waarheid, 3 slot. — Groninger Brieven. — Perschoon: De stem der mee-geschorsten..... Prof. Dr S. U. Zuidema contra ds E. N. van Loo. — Kerknieuws.

vers diezelfde meening en wensch met klem naar voren brengen, dat de liturgie beheerscht wordt door het sacrament van het Avondmaal.

Deze gedachte blijft hardnekkig leven en..... veld winnen. Het kon wel eens zijn, dat wij in de toekomst er heel wat harder dan tot nu toe tegen aan loopen!

De liturgische beweging in ons land.

Wij hebben hierboven al gesproken over de „voorlopers“ in ons land. Ofschoon we daarbij ook reeds gezien hebben dat het woord „voorlopers“ tusschen aanhangsteekens dient gezet te worden, en met een korreltje zout genomen, omdat het tenslotte maar menschen waren die een verhoogde belangstelling toonden voor de liturgische geschriften (in de eerste periode, en voor den eeredienst zelf (tweede fase). Aan een „liturgische beweging“ dachten zij gansch en al niet. Terwijl zij ook niet bepaald gepareteerd zijn met de beweging die nu gaande is.

Als nu de geschiedenis van de toenomen interesse voor liturgie en liturgiek het opkomen en optreden van een „beweging“ gaat vertoonen, valt een en ander in een drietal stadia te onderscheiden.

Het eerste stadium is dat waarin de chaotische toestanden in de praktijk al sterker het verlangen naar orde in den eeredienst, een vaste liturgie opwekken.

Het tweede is, dat van de wetenschappelijke bezinning maar tegelijk ook van het experimenteren; er verschijnen studies en ontwerpen.

Het derde is ingetreden toen de beweging tot kerkvernieuwing in de Ned. Herv. Kerk tot aanvankelijk resultaat ging leiden, dus sinds den laatsten oorlog.

Allereerst de eerste fase. Hoe begon het?

Wel, de oude wensch naar meer orde in den dienst kwam met groter kracht naar voren, temeer ook omdat in de vorige eeuw de verhoogde belangstelling voor de liturgie praktisch weinig resultaat opgeleverd had. De roep om een vaste liturgie werd al luider.

U begrijpt dat het hier gaat om het leven in de Ned. Herv. Kerk.

Inderaad waren daar wanhopige toestanden op dit gebied. Er was al eerder veel willekeur, maar deze werd „gereglementeerd“ toen op 1 April 1864 artikel 22 van het synodaal reglement voor kerkeraden dienst ging doen. Dit artikel bevatte de clausule: „Bij de leiding der openbare godsdienst oefeningen gaan de predikanten, zoowel in het algemeen als in het bijzonder met betrekking tot het gebruik van den Heidelbergischen Catechismus, de liturgische geschriften, de vragen bij de voorbereiding tot het avondmaal, de psalmen en gezangen, naar eigen oordeel te rade met de godsdienstige behoefte hunner gemeente“.

Het verzet tegen dergelijke toestanden werd allengs groter, totdat werkelijk van een liturgische beweging in de Ned. Herv. Kerk gesproken worden kan.

Die beweging werd mede gestimuleerd door de jeugd- en diensten, die ook al om „liturgie“ vroegen.

In 1911 heeft de Haagse predikant J. H. Gerretsen een flinken stoot gegeven. Hij schreef aanvankelijk in het Kerkelijk Weekblad van 's-Gravenhage over de liturgie, later kwamen zijn artikelen als brochure onder den titel „Liturgie“ uit.

Dit boekje doet nog altijd zijn invloed gelden. Het wordt in de kringen van de liturgische beweging genoemd één van de klassieken — waaronder men ook teit Kuyper's Onze Eeredienst en Wensink's De Nederlandsche Hervormde Kerk en de Gemeente van Christus.

Gerretsen begint met te zeggen: „In het middelpunt der protestantsche, bepaaldelijk der gereformeerde-

De eeredienst niet gediend

door de „liturgische beweging“ (II)

Behalve in Engeland, kunnen wij ook in andere landen een liturgische beweging opmerken, die de beweging in ons land geïnspireerd heeft.

Zoo in Frankrijk, waar Bersier wel een van de voorlopers is te noemen.

In Duitsland was het Schleiermacher, die — evenals de andere „vader“ van de ethische theologie, Vinet — zich verzette tegen liberalisme, pietisme, rationalisme e.d., welke hun schaduwen ook over den eeredienst deden vallen en de interesse en liefde ervoor zoo deden verschrompelen, dat slechts een rimpelig-akelig uiterlijk overbleef.

Religie is voor Schleiermacher een kwestie van „gevoel“. Eenheidsgevoel met het universum, het heelal. Een preek is het kunststuk van het zeggen wat in den prediker, den mensch leeft aan zulk gevoel. Liturgie is dus ook zoo'n kunstprestatie, een Darstellung, een vertooning, uitbeelding van dit gemeenschapsgevoel met het universum, dat door God bezielt is. En zoo heeft liturgie bij hem weer groot beteekenis.

Zijn volgelingen hebben deze gedachten nader uitgewerkt en weer extra aandacht voor den eeredienst gevraagd.

De man echter, die het meest op den voorgrond ging treden, en die gedachten van Schleiermacher met die van andere leermeesters heeft verbonden, is Rudolf Otto.

Ook Otto ziet religie als een zaak niet van weten, maar van gevoel. In dat gevoel treden nog onuitgewerkte begrippen op. Dat gevoel bezit de mensch als zoodanig; alle menschen hebben dat. Vandaar dat Otto van meening is, dat heel wat evenwijdige lijnen te trekken zijn tusschen den Christelijken godsdienst en de niet-christelijke religies; de religies van het Westen en die van het Oosten.

Daarom, zoo zegt hij, moeten wij niet teveel redeneeren. Dat heeft het rationalisme gedaan. Wij mogen niet vergeten, dat heel wat dingen niet in verstandsbegrippen te omschrijven zijn.

Zoo kunnen wij ons ook God niet verstandelijk voorstellen. Wij kunnen Hem liefde, machtig, enz. noemen. Maar daarmee putten wij Zijn wezen toch niet uit. Achter ons Godsbegrip ligt de geheel Andere, de Deus absconditus, de Zich verbergende God.

Dien moeten wij aanbidden. Het geheel Andere, het Heilige.

Tusschen dezen God (wij als gereformeerden zouden schrijven: god, met een kleine letter, omdat dit niet de God der Schriften is) en ons verstand is geen relatie. Wel tusschen Hem en ons gevoel, ons beleven. Religie is dus een kwestie van beleven.

Dit alles heet nu bij Otto het numineuze, het majestueus-verhevene, of ook wel het mysterium tremendum, het mysterie dat je beven doet, dat ontzag wekt; ook wel het fascineuse, het fascinerende.

Die religieuze beleving moet opgewekt worden. Wij

moeten tot huivering gebracht worden voor het Heilige (Otto schreef in 1917 een boek, dat den titel draagt: „Das Heilige“). Dan komt het tot aanbidding.

U begrijpt, dat dit alles consequenties heeft voor zijn kijk op den eeredienst. Eeredienst moet volgens hem als middelpunt deze aanbidding hebben.

Vandaar dat men niet bang moet zijn voor stille oogenblikken en dat deze zelfs zeer gewenscht zijn en een belangrijk bestanddeel der liturgie moeten vormen.

Ook de preek moet tot die aanbidding leiden. Er moet een goede harmonie zijn tusschen kansel en altaar.

Jammer genoeg, zoo zegt hij, is sinds de reformatie de liturgische ontwikkeling in een bepaalde richting geleid, deze richting, dat het altaar door den kansel werd verdrongen. Het altaar moet weer centraal worden. Dat geldt ook voor den kerkbouw. De preekstoel is ondergeschikt aan het altaar en moet daarom terzijde zijn plaats krijgen.

U ziet het: wat sommige dingen aangaat komt Otto tot dezelfde praktische wenschen en wenken als de Oxford-beweging in de Anglikaansche Kerk.

Geen wonder, dat van beide zijden de liturgische beweging in ons land kon beïnvloed worden.

Langs heel anderen weg kwamen ook anderen tot vrijwel dezelfde gedachten op dit laatste punt.

In 1923 werd de Berneuchener Kreis gevormd, een kring waarvan onder meer Karl Barth deel uitmaakte. In dezen kring waardeert men het sacrament boven de prediking, omdat het sacrament, hoewel het toch niet meer is dan een teeken en niets verzegelt, toch objectiever is dan de prediking, die altijd nog besmet is met het persoonlijke, subjectieve element van den prediker.

In dezen kring heeft zich vooral Paul Tillich geweerd. Hij verdedigt de stelling, dat God in de sacramenten verschijnt. Daarom moeten we het Avondmaal wel het hoogtij van de christelijke Kerk noemen en dient dit sacrament in het middelpunt van den eeredienst te staan. Het aardsche wordt gebruikt door God in Zijn dienst om te zijn een transparant voor het eeuwige. De preek kan desnoods wel achterwege blijven.

U ziet, ook hier weer dezelfde slotsom: het Avondmaal moet den heelen eeredienst beheerschen.

Trouwens, deze gedachte wordt vandaag aan den dag ook elders sterk gepropageerd. Zij heeft in vele landen reeds haar vurige verdedigers gevonden.

In het 6e nummer van den 3en jaargang van „Kerk en Eeredienst, Ned. Herv. Tijdschrift voor Liturgie“, December 1948, bespreekt Ds J. M. Gerritsen verschillende werken, die in de laatste jaren over liturgie en liturgische kwesties in het buitenland zijn verschenen. Hij laat zien hoe de amerikaansche en engelsche schrij-

door Ds v. d. van de classis de kerk van

Zijn Kerk, zul-

ter vergadering e Ds van Ron- ad zich in pri- staan als leen- sis sprak haar

raad van Dor- eit, dat de kerk is voor de ver- Frankrijk.

den, naar ge- niet te hebbe- Dordrecht en pgestuurd, zoo- in.

f, omdat tijdig odige onkosten in voorkomen!! uwarden sprak

de classis ge- Dokkum.

REDIKANTEN- dopt op Woens- over het onder- wolle gehouden

ad van Gronin- anvaard als lid sof hij emeritus (13, sub 2). De rkelijke positie of ziekte eme- ale wijze dienst onden zijn, ter materie aan de n zal doen.

U leveren
TEN
LSTELLEN
VONTEN
nderdeelen)
prijs
OONENBERG
Geschenken"
dam, Tel. 3664

VAN KUIJK

indwerk.

... f 3—

... f 2—

Scheveningen